

ROND DE SCHUTSBOOM

jaargang 10

nummer 3

1990

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING

'D E V Y E R H E E R T G A N G H E N'

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

- a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;
- b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten;
- c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen:

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis. Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Leden buiten Goirle f 25,--

Toegang tot de maandelijke lezingen voor leden gratis.

Openingstijden:

Het museum is opengesteld:

van april t/m oktober elke zondag;

van november t/m maart, elke 1e zondag van de maand.

Openingstijd van 15.00 tot 17.00 uur.

Voor groepen op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief is open elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen:

Heemerf De Schutsboom, Nieuwe Rielseweg 41-43,

5051 PD GOIRLE.

secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD GOIRLE,

tel. 013-346622

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:

Bloemsierkunst "Abcoven",

Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 34.13.88

Party centrum Benelux,

Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 34.22.72

van Berkel B.V. loodgieterswerken en foliedaksystemen,

Ralph Bunchestraat 15, 5051 KW GOIRLE. tel. 34.24.45

van Beurden meubelmakerij,

Weverstraat 3-4, 5051 HZ GOIRLE. tel. 34.25.24

Boerenbond+ Bouwmarkt Goirle,

Weth. de Brouwerstraat 33, 5051 SJ GOIRLE.,

John Boxtel, sculptor,

RR 3 Gananoque, Ontario Canada, K7 G2 V5

Garage Jac. de Brouwer,

Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 43.09.35

Assurantien Burgers en van Esch, voor verzekeringen,

hypotheken, financieringen, woningbemiddeling,

Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 34.21.29

Chinees Indisch Restaurant "China Garden",

Tilburgseweg 12-14, 5051 AH GOIRLE. tel. 34.45.94

Stichting "Goirles Belang",

Guido Gezellelaan 50, 5051 MG GOIRLE. tel. 34.34.86

C. Hermans,

v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest,

Tilburgseweg 81, 5051 AB GOIRLE. tel. 34.13.89

ROND DE SCHUTSBOOM

Periodiek van de:

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
„DE VYER HEERTGANGHEN”
GOIRLE

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD Goirle
tel. 013-34.17.47
Redactie: Venneweg 11, 5051 BN Goirle
tel. 013-34.21.82

Jaargang 10

nr.3

december 1990.

INHOUDSOPGAVE:

- De gave Godts, oftewel Contagieuze sieckte blz. 2
der peste, door Cees Robben (6);
- Tussen "Ley en die Gemeynackeren": 6
Jaren waarin ons dorp bijna ten onder ging,
door J.C.J. Hoogendoorn;
- Onderzoekingen naar de toestanden in de 11
Nederlandse Huisindustrie;
- Toponiemen, door Joseph Wijdemans (6); 14
- Oude symbolen in het huidige Goirle (5) 19
door P. Wiercx;
- Stilstaan op ons erf, door Frans Timmers 28
- In onze brievenbus, door Willem Spann 31
- Woord voorzitter, door Ton Sas 35
- Wetenswaardigheden. 36

De Gave Godts
oftewel contagieuse sieckte der
peste, de gesel aller tijden.

door Cees Robben

Vervolg (zie nummer 2-1990 blz.2)

1689

Een akte van 1689 aanwezig in het oud gemeente-archief van Tilburg geeft een schrijnend, doch interessant beeld betreffende de hygiënische wantoestanden die destijds te Tilburg heersten. Hier wordt geen gewag gemaakt van een pest-epidemie doch wel van een der oorzaken die de verspreiding van de pest zeker heeft bevorderd.

Op 11 oktober 1689 verschijnen voor Cornelis Cloostermans, notaris te Tilburg, Johan Janssens, doktor in de medicijnen en Servaes Cornelis Peters. Dr. Johan Janssens verklaart het volgende:

In Tilburg bestaat een kleine rivier of waterloop, genaamd de Leij. De afstanden der verschillende vlekken of gehuchten (haardgangen) waaruit Tilburg bestaat, tot de genoemde Leij variëren tussen een kwartier en anderhalf uur lopen. Hij vertelt dit om aan te tonen dat het voor de bewoners zeer bezwaarlijk is om het Leij-water te gaan halen en te gebruiken voor consumptie. Dan gaat hij verder: in Tilburg wordt veel wol verwerkt ten behoeve van het "ambagt of maecken van wolle laeckenen". De wol die men hiervoor gebruikt wordt gewassen en gezuiverd, en dat doet men in de poelen en kuilen die men overal in het dorp Tilburg vindt. Dit zuiveringsproces verliep als volgt: eerst wordt de wol vermengd en opgemaakt met terpentijn; vervolgens wast men deze opgemaakte wol met een "stinckende materie, te weten met warm stinkende pis of zeep".

Daarna spoelt men de wol geheel zuiver in de poelen en kuilen (men sprak in Tilburg van "wol spuulen in den spuul"). Het water in deze "spuulen" is in de loop der jaren door de "Stinckende materie" geïnfecteerd, zodat het niet meer deugt voor drinkwater.

Door de grote droogte en de lage grondwaterstand hebben deze poelen "per canales subterra neos" (sic) via ondergrondse waterhoudende lagen, ook het water van de in de nabijheid gelegen bronputten der particulieren besmet. In het besmette water tiert welig het ongedierte "Animalia imperfecta et corruptabilia" (sic), en om dit water nu toch voor consumptie-water te kunnen gebruiken zijn de mensen genoodzaakt dit water te vermengen met zuurdeeg en wat roggemeel. Het wordt opgekookt, van de lucht afgesloten en daarna laat men het enige tijd gisten.

Zo wordt het water voor verder bederf bewaard en gedronken onder de naam van scherpbier of scharrebier. De naam "scherpbier" is geheel misplaatst zegt dr. Johan Janssens, immers voor een half vat (inhoud 50 potten of kannen) gebruikt men maar voor $2\frac{1}{2}$ stuiver zuurdeeg en roggemeel. Dit brouwsel gebruikt men ook als medicijn, om daarmede keelontstekingen te bestrijden die veroorzaakt worden door het drinken van brandewijn en andere sterke dranken.

Dan geeft hij een verklaring waarom in de gehuchten Hoeven, De Reit, Velthoven en De Hasselt jaarlijks meer infectie-ziekten voorkomen dan in de overige "vlekken". Dit is te wijten aan de lagere ligging; het besmette water uit de andere buurtschappen vloeit naar dit lage gedeelte af, infecteert er in hogere mate het putwater, en ook de poelen aldaar worden vergiftigd voor het "wol-spuulen". Hier eindigt de verklaring van de dorpsdokter. (37)

Dat het brouwsel ten onrechte de naam van "scherpbier" droeg, was voor verschillende pachters der "Bierenimposten" aanleiding om een poging te waken dit schrale bier, dat een zure smaak had, onder het normale belaste bier te doen vallen.

Cornelis Heestermans is zo iemand die hieruit munt tracht te slaan. Ook over deze affaire bestaan verschillende acten, alle opgemaakt door notaris Cornelis Cloostermans. Diverse oude pachters der bieraccijnzen verklaren, dat zij nooit enig artikel betreffende het maken van "scherpbier" hebben uitgevaardigd, en nooit het recht hebben gehad hieromtrent iets te eisen of te vorderen. Een der akten is ondertekend door een tachtigtal Tilburgers; zij verklaren allen dat zij wel eens scherp bier maakten - uitsluitend voor hun gezin - en daarvan dronken zonder daarvoor iets aan de pachters te betalen.

Het streven der pachters der "Bierenimposten" om het minderwaardige scherp bier onder de belastbare bieren te doen vallen vond men een aanslag op de volkshygiëne waarbij de zwaarste slag zou vallen in de hoek der minst draagkrachtigen. (38)

In een andere acte luidt de verklaring dat men alleen regenwater of melk dronk.

Wanneer we het gezegde van Aristoteles, dat men het stadsbestuur het beste kan beoordelen naar de wijze waarop het zorg draagt voor de drinkwatervoorziening als maatstaf nemen, zouden de regenten van Tilburg er niet zo best afkomen; maar dit geldt voor alle regenten in Nederland.

De Grieken en Romeinen hadden een grotere "waterbeschaving" dan onze voorvaderen, die zich aan deze primaire volkszorg inderdaad eeuwenlang weinig gelegen lieten liggen.

1719

In dit jaar heerst te Hilvarenbeek een ziekte die men besmettelijk oordeelde. De Staten, beducht voor uitbreiding, geven Drossaerd en Schepenen van Hilvarenbeek bevel een nauwkeurig onderzoek in te stellen en er op toe te zien dat de ingezetenen geen contact hadden met de omliggende dorpen. Alle toegangswegen tot het dorp werden gesloten.

De aanvoer van levensmiddelen werd alleen na het nemen van behoorlijke voorzorgsmaatregelen toegelaten. De brieven die van uit Hilvarenbeek werden verzonden, werden

eerst beroekt en door de azijn gehaald.

Door de regering werden twee zeer bekwame geneesheren naar Hilvarenbeek gestuurd. De gouverneurs van 's-Hertogenbosch en Breda zorgden voor de nodige manschappen om het dorp van de buitenwereld af te sluiten. Door de grote omvang van het dorp bracht dit echter nogal moeilijkheden mee.

Op straffe des doods mocht niemand van Hilvarenbeek zich uit het dorp begeven. De levensmiddelen werden op bepaalde plaatsen aan de grens van het dorp gebracht en daar opgehaald door de Bekenaren.

De zieken werden in de uithoeken van het dorp in schuren ondergebracht.

De twee geneesheren brachten verslag uit over het verloop van de ziekte, en zij kwamen tot de conclusie dat die niet zo besmettelijk was als men aanvankelijk had gedacht.

Zij noemden het verschijnsel een kwaadaardige "Rotkoorts" met "bij zommigen vlekken in de huid, bij weinigen met pestbuilen en ook met bloedzweren vergezeld". Het getal der overledenen bedroeg in drie maanden tijds twee en zestig personen. De doktoren verklaarden dat de overledenen, mits tijdig ingegrepen, te redden waren geweest. Armoede en slecht voedsel, gevuld bij de scherpe en gure wind, gaven zij aan als de oorzaak van deze ziekte. (39)

In meerdere plaatsen van de Meyerij werd dezelfde ziekte geconstateerd; men zag hier echter van de maatregel af om de dorpen met soldaten van de buitenwereld af te sluiten.

Wordt vervolgd.

37. Gemeente-archief Tilburg, Not.60 - 1689 - acte 402.

38. GAT, Not.60 acte 404 en 406.

39. Mr. J.H. van Heurn, deel III, blz.438 en 439.

TUSSEN « LEY EN DIE GEMEYNACKEREN »

JAREN WAARIN ONS DORP BIJNA TEN ONDER GING.

Gezien de ligging van de Heerlijkheid Tilburg en Goirle had ons dorp al vanaf het begin van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) last van doortrekkende Spaanse legers. Dat was niet zo vreemd als men bedenkt dat Tilburg aan en Goirle vlakbij de baan Antwerpen-'s-Hertogenbosch lagen. Vanaf die baan, die via Turnhout-Poppel over Gorp liep, was Goirle makkelijk te bereiken. Bovendien was Goirle vanuit Poppel ook nog via Aerle bereikbaar.

Die doortrekkende legers bivakkeerden vaak in de omgeving van het dorp en de ravitaillering daarvan kwamen voor rekening van het dorpsbestuur. Erger werd het toen in 1579 Parma's leger zich verplaatste van Maastricht naar 's-Hertogenbosch. De bedoeling van Parma was om in de stad een garnizoen te plaatsen. Het stadsbestuur weigerde echter ook maar enig garnizoen toe te laten noch van Spaanse, noch van Staatse zijde. En aangezien Den Bosch trouw was gebleven aan de Spaanse koning en in ruime mate aan de Spaanse troepen in Vught levensmiddelen verschaftte, besloot Parma - mede doordat hij wegens zijn uitgedunde troepen door het beleg van Maastricht een belegering niet aandurfde - naar Maastricht terug te keren. Hij liet echter een regiment voetknechten en wat ruitery achter onder commando van kolonel Claude van Barlaymont, heer van Haultepenne. Deze vestigde zijn hoofdkwartier in Oisterwijk en hiermee was de Meierij